

ναφέρονται ὅσα σιωπηλῶς συγχωροῦνται, καὶ περὶ ὧν οὐδεὶς νόμος ὑπάρχει, οὔτε προστακτικὸς, οὔτε κωλυτικὸς, οὔτε ἐπιτρεπτικὸς. Οἱ προστακτικοὶ καὶ ἀπαγορευτικοὶ νόμοι πρέπει νὰ ᾖναι σύμφωνα μετὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, ἡγοῦν, οἱ προστακτικοὶ νὰ μὴ προστάζωσι μηδεμίαν κακὴν πράξιν, ὡς καὶ οἱ ἀπαγορευτικοὶ νὰ μὴ ἀπαγορεύωσι μηδεμίαν καλὴν. Καὶ ὁ ἐπιτρεπτικὸς δὲ νόμος δὲν δύναται νὰ ἐπιτρέπῃ πράξιν κακὴν· διότι διαφέρει ἀδεία ῥητὴ, ἥτις ἐμπεριέχεται ἐν τῷ ἐπιτρεπτικῷ νόμῳ, ἀδείας σιωπηλῆς, ἥτις δὲν περιλαμβάνεται ἐν οὐδενὶ νόμῳ. Οὕτω λοιπὸν οἱ ἀνθρώπινοι νόμοι, οἵτινες μὲ ἀνεκτὴν ἀδείαν, ἡγοῦν σιωπηλῶς, συγχωροῦσι πράξεις ὅπως οὖν κακάς, τρόπον τινὰ δὲν ἁμαρτάνουσιν· εἶναι μάλιστα περιστάσεις, ἐν αἷς καὶ αὐτὸς ὁ αἰώνιος νόμος διορίζει ταύτην τὴν ἀνοχήν· διότι πρὸς ἀποφυγὴν μεγαλητέρων κακῶν, ὁ αἰώνιος νόμος συγχωρεῖ ἀτιμώρητα ἐλαφρότερα κακά. Οὕτως ὁ Θεὸς συνεχώρησεν εἰς τοὺς σκληροὺς Ἰουδαίους τὴν διάζευξιν τοῦ ἀνδρὸς ἀπὸ τῆς γυναικὸς, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς γυναικοκτονίας. Οὕτω συνεχώρησεν εἰς τοὺς αὐτοὺς καὶ τὸν πρὸς τοὺς ξένους δανειστικὸν τόκον, καὶ ἄλλα τοιαῦτα, διὰ νὰ μὴ ἐτραχηλισθῶσιν εἰς μεγαλύτερα.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει περὶ τοῦ παλαιοῦ νόμου, *Ἀθήτησις μὲν γὰρ γίνεται προαγοῦσης ἐντολῆς, διὰ τὸ αὐτῆς ἀσθερὲς καὶ ἀνωφελές· οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος* (1). Ἐκ τούτου συμπεραίνουσι τινὲς, ὅτι δύναται λοιπὸν καὶ ἄνευ οὐδενὸς λόγου νὰ τεθῶσι νόμοι, ἐπειδὴ, ἰδοὺ, ὁ παλαιὸς νόμος ἐστάθη ἀνωφελὴς καὶ ἀτελής.

Πρὸς τοῦτο ἀποκρινόμεθα, ὅτι ὁ παλαιὸς νόμος δὲν ἐστάθη τῶντι ἀνωφελὴς καὶ ἀτελής· διότι ἐδόθη συμφῶνως μὲ ἐκείνας τὰς περιστάσεις, καὶ μὲ λαὸν σκληρόν, ὃν ἔπρεπε διὰ τοῦ φόβου τῶν τιμωριῶν νὰ ἐμποδίζῃ τοῦλάχιστον ἀπὸ τῶν μειζόνων ἁμαρτημάτων. Τέλος πάντων, οἱ ἄνθρωποι κατὰ τοὺς ἱεροὺς Θεολόγους, προδιετέθησαν καὶ ὠδηγήθησαν εἰς τὴν οὐράνιον πίστιν τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ διὰ τρόπων καὶ μυστηρίων διαφόρων, καὶ διὰ νὰ κρίνωμεν ὀρθότερον περὶ τούτου, πρέπει νὰ διακρίνωμεν τρία εἶδη νόμων τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς. Οἱ νόμοι λοιπὸν τοῦ Μωϋσέως εἶναι ἢ ἠθικοὶ ἢ δικαστικοὶ ἢ τελετικοί. Οἱ ἠθικοὶ περιλαμβάνονται εἰς τὸν δεκάλογον, καὶ προστάττουσι τὰ εἰς Θεόν, τὰ εἰς ἑαυτοὺς, καὶ τὰ πρὸς τοὺς ἄλλους καθήκοντα ἡμῶν. Οἱ δικαστικοὶ ἀπέβλεπον τὴν πολιτικὴν τάξιν καὶ τὴν εὐτυχίαν παντὸς τοῦ λαοῦ. Τὸ σύστημα τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ ἐτέθη τοιοῦτον παρὰ Θεοῦ, ὥστε τὰ πάντα νὰ κρέμονται ἀπὸ τῆς θείας προσταγῆς καὶ κυριότητος· ὅθεν ὁ Ἰώσηπος ὀνομάζει Θεοκρατίαν τὸ πολίτευμα τῶν Ἑβραίων. Οἱ μὲν λοιπὸν ἠθικοὶ καὶ δικαστικοὶ νόμοι χωρὶς ἀμφιβολίας εἶναι ὠφέλιμοι, καὶ εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον ἐπεστηριγ-

(1) Πρὸς Ἑβρ. ζ'. 18—19.